

Михальов Юрій Олексійович — дослідник китоподібних Південної півкулі та Чорного моря

Сергій Бушуєв

ДУ «Інститут морської біології НАН України»
e-mail: bsg1956@gmail.com; orcid: 0000-0002-7649-6853

BUSHUYEV, S. Yuriy Oleksiyovych Mikhalev, researcher of cetaceans of the Southern Hemisphere and the Black Sea. — Yuriy Mikhalev is a Ukrainian cetologist, ecologist, protector of whales, doctor of biological sciences, professor. He has significantly contributed to the study of cetaceans of the Southern Hemisphere and authored 4 monographs and over 200 scientific papers. For more than 30 years, he was engaged in pedagogical activity at Odessa Pedagogical University. He actively fought against whaling and falsification of scientific materials by the leadership of whaling flotillas, and did much to preserve the actual data of fishery. He is an independent expert of the Scientific Committee of the International Whaling Commission.

Біографічні деталі

Юрій Олексійович Михальов — відомий цетолог, еколог, захисник китів, доктор біологічних наук, професор. Народився 02.09.1938 у с. Хіславичі Смоленської обл. РРФСР. У 1963 р. закінчив біологічний факультет Кишинівського державного університету. Того ж року зарахований старшим науковим співробітником до Одеської лабораторії морських ссавців та іхтіології АзЧорНІРО. У 1964–1975 рр. у складі наукових груп брав участь у шести рейсах китобійних флотилій «Радянська Україна», «Слава», «Юрій Долгорукий», науково-пошукового китобійного судна «Бадьорий-25».

Рис. 1. Юрій Михальов.
З архіву Ю. Михальова.

1970 р. Ю. А. Михальов очолив лабораторію морських ссавців Одеського відділення з китобійного промислу ВНІРО (потім приєднане до АзЧорНІРО). Значну увагу в цей період він приділяє дослідженням дельфінів Чорного моря.

У 1982 р. після закриття лабораторії перейшов на викладацьку роботу до Одеського державного педагогічного університету ім. К. Д. Ушинського, на посаду доцента, а згодом професора (1998–2015). З 2015 р. працює старшим науковим співробітником Інституту морської біології НАН України (Одеса).

Ключові доробки в галузі теріології

Юрій Олексійович Михальов працює в галузі вивчення біології китоподібних понад 50 років, є автором 4 монографій та понад 200 наукових праць.

У 1972 р. захистив кандидатську дисертацію з біології розмноження фінвалів Антарктики (Вчена рада ВНІРО, Москва). Пізніше захистив дві докторські дисертації з біології китів Південної півкулі: перша — за спеціальністю «охорона довкілля та раціональне використання природних ресурсів» (спецрада Інституту проблем екології та еволюції РАН, 1997 р.); друга — за спеціальністю «зоологія» (спецрада при Інституті зоології НАНУ, 2005 р.).

Юрієм Михальовим зроблено вагомий внесок у вивчення китоподібних Південної півкулі. Ним уперше створено карти розподілу та міграцій китів на основі матеріалів, зібраних біологами під час огляду китів на палубах китобійних флотилій. Проведений аналіз швидкості та ступеня обростання китів діатомовими водоростями дозволив встановити послідовність міграцій різних груп китів на поля та з полів нагулу (Михалёв 2008). Встановлено, що кити Північно-західної частини Індійського океану є популяціями з біологічним циклом, що властивий китам Північної півкулі.

Показано, що відмінність горбачів Аравійського моря від південних популяцій настільки суттєві, що вони можуть бути виділені у підвид або вид (Mikhalev 1997; Михалёв 2008). Наведено докази існування в Антарктиці нового виду косаток — *Orcinus nana* (Mikhalev 1981).

Розроблено оригінальний метод визначення віку китів шляхом зіставлення шаруватості рееструвальних структур з періодами сезонних циклів та періодами сонячної активності (Mikhalev 1977). Виявлено, що у пренатальний період розвитку китоподібних інтенсивність їхнього відносного росту змінюється стрибкоподібно, і ці відрізки відповідають зародковому (17%), передплідному (11%) та плодовому (72%) періодам розвитку (Mikhalev 1980). Дослідником математично описано закономірність росту промислових видів китів упродовж всього онтогенезу (Михалёв 1970; 1984; 2008; Mikhalev 2019). Визначено тривалість вагітності та темп накопичення слідів овуляцій у самок промислових видів китів, розраховано їхню відтворювальну здатність (Mikhalev 1970; Михалёв 1990; 2008).

Дослідник розглянув вплив винищення китів на стан екосистем океану та перспективи відновлення їх популяцій. Обґрунтував організацію в Аравійському морі Міжнародного полігону для розробки методів оцінки чисельності китів (Mikhalev 2019).

Рис. 2. Керівник наукової групи на Антарктичній китобійній флотилії «Радянська Україна» О. М. Куликов (ліворуч) та змінний біолог Ю. А. Михальов (праворуч). Південний океан, 1965 р. Фото з архіву Ю. Михальова.

Вперше встановлено, що специфічні «парні утворення» є не тільки на верхніх, а й на нижніх щелепах китів, і не тільки у підряді вусатих (що було відомо раніше), а й у зубатих китів (що встановлено ним). Це дозволило отримати додаткові відомості про філогенез двох підрядів китоподібних (Mikhalev 1991; Михалёв 2000; 2008).

Результати багаторічних досліджень китоподібних узагальнено у двох монографіях — «Кити Південної півкулі: біологія, промисел, перспективи відновлення популяцій», виданої в Одесі 2008 р. обсягом 328 стор. (Михалёв 2008) та «Whales of the Southern Ocean: biology, whaling and perspectives of population recovery», виданої у Швейцарії 2019 р. видавництвом Springer обсягом 382 с., в серії «Advances in Polar Ecology» (Mikhalev 2019).

Юрій Михальов 30 років займався активною педагогічною діяльністю, був учасником понад 50 наукових конференцій, симпозіумів, нарад, робочих груп наукового комітету Міжнародної китобійної комісії.

Чесноти, захоплення, суспільна робота, відзнаки

За дослідження китоподібних Антарктики Ю. О. Михальов нагороджений пам'ятною медаллю Академії наук СРСР на честь 150-річчя відкриття Антарктиди російською експедицією (1970 р.). У 1985 р. за сумлінну працю нагороджений медаллю «Ветеран праці».

Протягом 1994–2002 рр. був депутатом Одеської міської ради.

З 1994 р. є незалежним експертом Наукового комітету Міжнародної китобійної комісії (Кембридж, Великобританія). Він активно боровся з браконьєрством китів та фальсифікацією наукових матеріалів керівництвом китобійних флотилій. Багато зробив для збереження фактичних даних промислу з урахуванням встановлених даних масштабного браконьєрства, які виробничі та міністерські служби намагалися знищити та приховати від наукового загалу (Zemsky *et al.* 1996). З 1995 р. Ю. О. Михальов — член Ради з морських ссавців (Російська Федерація), рішенням якої 2014 р. нагороджений грамотою і пам'ятними медалями на честь видатних дослідників китоподібних В. О. Земського та А. Г. Томіліна.

За проведені дослідження, а також за конкретні пропозиції щодо збереження чисельності китів, нагороджений грамотою товариства охорони природи Австралії та Нової Зеландії (2010 р.).

Рис. 3. Принцеса королівства Тонга Ангеліка Латуфуіпека Туауахо вручає грамоту Ю. О. Михальову за визначні заслуги в охороні китів. Веллінгтон, Нова Зеландія, 2010 р. Фото з архіву Ю. Михальова.

Література

- Михалев, Ю. А. 1970. Пренатальный рост и вопросы биологии размножения финвала Антарктики. Киты Южного полушария (биология и морфология). *Труды АтлантНИРО*, Калининград, **29**: 53–82.
- Михалев, Ю. А. 1984. Рост и некоторые вопросы биологии размножения малого полосатика южного полушария. *Морские млекопитающие*. Наука, Москва, 61–80.
- Михалев, Ю. А. 1990. Анализ методов определения возраста наступления половой зрелости у самок китообразных. *Морские млекопитающие 10 Всес. совещ.* Москва: 198–200.
- Михалев, Ю. А. 2000. Структурные образования на концах челюстей китообразных. *Морские млекопитающие Голарктики*. Архангельск: 250–255.
- Михалев, Ю. А. 2008. *Киты Южного полушария: биология, промысел, перспективы восстановления популяций*. ООО "ИНВАЦ", Одеса, 1–328.
- Mikhalev, Yu. A. 1977. Method for graphical record of surface relief of decalcinated sections of sperm whale teeth with the aim to determine their age. *Report of the International Whaling Commission (Cambridge)*, **27**: 356–360.
- Mikhalev, Yu. A. 1980. General regularities in prenatal growth in whales and some aspects of their reproductive biology. *Report of the International Whaling Commission (Cambridge)*, **30**: 249–254.
- Mikhalev, Ju. A., M. V. Ivashin, V. P. Savusin, F. E. Zelenaya. 1981. The distribution and biology of killer whales in the Southern Hemisphere. *Report of the International Whaling Commission (Cambridge)*, **31**: 551–566.
- Mikhalev, Yu. A. 1991. Pair formations at the ends of jaws of Cetaceans. *Report of the International Whaling Commission (Cambridge)*, **41**: 591.
- Mikhalev, Yu. A. 1997. Humpback whales (*Megaptera novaeangliae*) in the Arabian sea. *Marine Ecology Progress Series*, **149**: 13–21.
- Mikhalev, Y. 2019. *Whales of the Southern Ocean: biology, whaling and perspectives of population recovery*. Springer, Switzerland AG, 1–382. (Series: Advances in Polar Ecology; Vol. 5).
- Zemsky, V. A., Yu. A. Mikhalev, D. D. Tormosov, A. A. Berzin. 1996. *Soviet Antarctic Whaling Data (1947–1972)*. Center for Russian Environmental Policy. Moscow, 1–320.

Бушув, С. Юрій Олексійович Михальов — дослідник китоподібних Південної півкулі та Чорного моря. — Український цетолог, еколог, захисник китів, доктор біологічних наук, професор. Юрієм Михальовим зроблено вагомий внесок у вивчення китоподібних Південної півкулі. Автор 4 монографій та понад 200 наукових праць. Понад 30 років займався педагогічною діяльністю в Одеському педагогічному університеті. Активно боровся з браконьєрством китів та фальсифікацією наукових матеріалів керівництвом китобійних флотилій, багато зробив для збереження фактичних даних промислу. Незалежний експерт Наукового комітету Міжнародної китобійної комісії.